

Riksantikvarieämbetet

Skolbesök på Birka

SOMMARSÄSONGEN 2005
LÄRARHANDLEDNING

Lärare och elever – välkomna till Birka vikingastaden!

Ett av våra världsarv

Birka på Björkö i Mälaren är tillsammans med Hovgården på Adelsö en av världens mest välbevarade kulturmiljöer från vikingatiden. Kungsgården, stadsområdet och gravfälten vittnar om omfattande handelsförbindelser under tiden 700–900 e.Kr. 1993 togs Birka med Hovgården upp på UNESCO:s världsarvslista.

När du och din klass stiger av båten visas ni runt i fornlämningsområdet av en Birkaguide. De är alla mycket kunniga i vikingatidens och Birkas historia. Varje visning kan anpassas efter elevernas förkunskaper och dina önskemål som lärare. En visning tar ca en timme och tiden därutöver är möjlig att använda för att fördjupa kunskaperna på museet, lära känna fornlämningsområdet bättre, äta matsäck, handla i museibutiken eller bada vid badstranden intill museet.

Gräv med Hjalmar Stolpe

22 – 26 augusti och 29 augusti – 2 september

Under ledning av Kompani Bastard erbjuds under denna period specialprogrammet »Hjalmar Stolpes arkeologiskola«. Hjalmar Stolpe var insektsforskaren som under 1800-talets andra hälft letade bärnsten vid Björkös strand och men träffade på märkliga fynd i Birkas kulturlager. Fynden ledde till för tiden nydanande arkeologiska utgrävningar i både grav- och stadsområde.

I detta entimmesprogram gräver klassen själv ut ett anlagt schakt under ledning av en av Kompani Bastards aktörer. Hjalmar Stolpe leder och instruerar klassen i de nya grävmetoder som utvecklats och tillämpas på Birka. Grävandet sker med återskapade tidstypiska redskap och tekniker från Stolpes tid. Professor Stolpe och hans medhjälpare går igenom elevernas utgrävda fynd och berättar om dem och deras betydelse för senare tidens arkeologi på Birka. För bokning kontakta Strömma kanalbolaget (08-587 140 00) eller Mälare Skärgårdstrafik (08-711 14 57).

Övernatta i vikingatält!

Boka en övernattningsplats i tält på Birka! I detta skolpaket ingår båtresa med guide, entré och guide på Birkamuseet, guddad tur i fornlämningsområdet, övernattningsplats i vikingatida tält, middag, frukost och kvällsaktiviteter. Programmet finns tillgängligt både under våren och under hösten. För vidare information kontakta Strömma Kanalbolaget.

Birkamuseet

I Birkamuseet finns en basutställning och en specialutställning. I hörsalen visas varje halvtimme en film om de senaste årens utgrävningar på Birka. Dessutom finns det en museibutik med repliker, böcker och hantverk.

Birka under vikingatiden

För 1200 år sedan eller 40 generationer bakåt i tiden var Björkö den viktigaste platsen för handel och hantverk i norra Europa. Så viktig var den redan på 800-talet att den frankiske kejsaren Ludvig den fromme via augustinermunken Ansgar och den katolska kyrkan försökte få en stödjepunkt i staden Birka. Såväl europeiska furstar som den katolska kyrkan hade intresse av att göra sig gällande i Birka. Idag är det svårt att förstå hur det idylliska landskapet en gång hyste en välordnad stad med en befolkning på flera hundra människor som bodde i den tidens radhus.

I basutställningen ger vi ett antal visioner om livet i Birka som eleverna kan ha med sig i minnet när ni vandrar ut i kulturlandskapet. Dessa berättelser är baserade på det arkeologiska källmaterialet och samtidsskildringar i Ansgars helgonbiografi från 870-talet.

I tre detaljrika modeller ges möjlighet att föreställa sig Birka;

- En höstdag år 829 då Ansgar, sliten och plundrad på det mesta av sitt bagage anländer till staden.
- En vinterbild av livet i Birka med delar av det stadskvarter som påträffades under de arkeologiska undersökningarna under 1990-talet.
- Ett besök i kungens hall på Adelsö sommaren 950.

Vi har velat skildra Birka som en levande stad, där det bodde kvinnor, män och barn, fria och ofria, unga och gamla, friska och sjuka, kristna och hedningar, nordbor och utlänningar och att några grupper hade högre status och mer makt än andra. Här fanns ett uppbyggt samhälle med stora sociala skillnader. Det var liv och rörelse vinter som sommar. Hit anlände skeppen från Östersjön eller omlandet med last och varor under sommarhalvåret och hästar drog slädar över isen om vintern.

De föremål som presenteras är till största delen avfall från husen i stadsområdet; måltidsrester, benrester (som ger information om vad man åt, men även skadedjur, husdjur, pälsdjur), järnslag, avfall från bronsgjuteri, kammakeri, vävning, matlagning osv. Fynden är goda exempel på pedagogiskt »bevismaterial«! Andra föremålsgrupper som till exempel vapen, är i pedagogiskt syfte rekonstruerade för att skapa förståelse kring användningen av dem.

Krigarna i Garnisonen · filmvisning

De senaste årens utgrävningar i området som kallas Garnison intill Birkas borg har gett spännande fynd och ny kunskap om hur Birkas krigare var organiserade och utrustade. Utgrävningen i den gamla stadsvallen och av det stora hallhuset och smedjan har vidgat arkeologernas syn på stadens uppkomst och försvar. I filmen

berättar vi Birkas historia och om hur arkeologerna har arbetat för att få veta mer om denna märkliga plats. Filmen är ca 20 minuter.

Tor, Kristus och Allah

En utställning om gudar och människor i Birka Fynden från Birkas gravar, från Svarta jorden och från de senaste årens utgrävningar ger en unik möjlighet att berätta om människorna i Svearikets första stad. Men fynden är stumma. Först när vi ser dem som de än gång var – i en grav, i en offernedläggning eller i spåren av en byggnad – blir de levande. Fynden ger byggstenar till en berättelse om hur det kan ha varit att leva i köpstaden under vikingatiden som var en brytningstid mellan nordisk hednisk och europeisk kristen kultur.

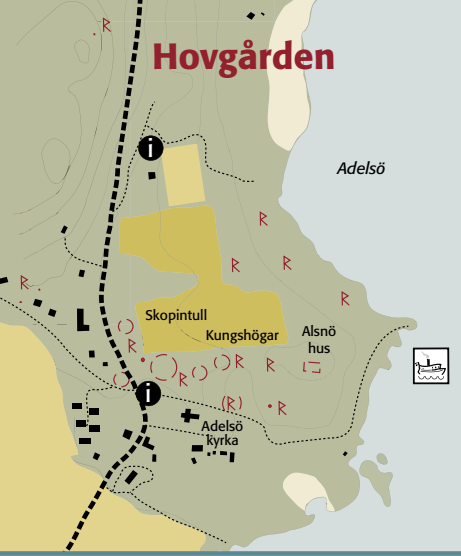
I den här utställningen kommer människorna till tals genom de saker som de antingen har slängt ifrån sig, tappat eller burit i livet, eller som de utstyrdes med på sin sista färd. Vad tänkte och kände de som har lämnat spår efter sig? Vad berättar fynden om tankar, tro och vardag? Utställningens mål är att genom fynd och föremål från Birka fokusera på religion och visa att hedniskt, kristet, muslimskt, samiskt, judiskt och buddhistiskt existerade sida vid sida i städerna.

För nordborna spelade det i allmänhet liten roll vad människor som kom till Norden eller

som de mötte på sina handels- och plundringståg trodde på. Religionen i Norden var månggudig och var inget fast system eftersom den saknade skrifter. Men uppror blev det när de kristna missionärerna med stöd av kungen uppmanade starka krigare utan fruktan att lämna sina förfäders tro på Tor, Oden Frej och Freja och gamla seder.

Hallen var den viktigaste kultbyggnaden för nordborna. I utställningen vaktar en soldat ingången till en imaginär hallbyggnad. Tätt intill hallen står en liten kyrka som vittnar om kristendomens tynande tillvaro i Birka. I hallen möter ni människor som funnits och som skulle ha kunnat finnas; mästergjutaren Torbjörn, biskop Gautbert, änkan Tora och hennes barn, den bortrövade Brigida från Irland med flera. Genom deras utsagor får vi veta någonting om striden mellan hedniskt och kristet som försiggick i Birka på 800- och 900-talen och som resulterade i att Birka förblev en hednisk stad. Personligheterna som träder fram i utställningen berättar också om främmande folk som khazarer och muslimska ambassadörer som många av Birkas invånare hade mött på sina färder.

Hovgården

Världsarvet Birka och Hovgården

På båten delas orienteringskartor i A4-format ut gratis.

Birkas fornlämningsområde

Det finns många spännande platser på Birka, men området är ganska stort. För att orientera sig finns en karta på Ångholmen (dit båten anländer) och strax innan fornlämningsområdet. Gravfältet Borgs hage är det första som möter dig och klassen när ni passerar genom grinden. Gravfältet är ett av många på Björkö. Där finns många olika former på gravarna; både högar, treuddar, skeppssättningar och en av öns få resta stenar, en så kallad bautasten. Det går att ta sig upp till Borgberget över gravfältet och in genom Borgvallens södra öppning. Det går även bra att följa vägen längs Strandlinjen bort och sedan gå upp till berget från andra hållet.

Borgberget är den högsta punkten på den norra delen av ön. Här befinner man sig 30 meter över havet. Här uppe blir det tydligt att Björkö en gång var knutpunkt mellan färdvägar i de fyra väderstrecken. På berget syns tydligt inlandsisens färdriktning över ön, med slät yta i norr och hackigt och stenigt i söder. Runt berget ligger landets enda vikingatida fornborg – Borgvallen. Den har tre öppningar. På toppen står *Ansgarsmonumentet*, rest år 1834 till minne av munken Ansgar som kom till Birka första gången år 829/30.

Nedanför Borgvallen ligger ett område som kallas Garnisonen. Här har de senaste årens utgrävningar ägt rum. Mycket ny information har kommit fram och nu väntar nya böcker

med färska rön om platsens historia.

Norr om Borgberget, intill vattnet, ligger den stora öppna yta som kallas Svarta jorden. Här ligger resterna efter den vikingatida handelsplatsen gömd under gräset. Jorden är svart eftersom den innehåller rester av husgrunder och stora mängder avfall från bosättningen och tillverkningen av hantverksprodukter. Arkeologerna kallar det kulturlager.

Nu går det inte att se att jorden är alldeles svart eftersom det inte längre är tillåtet att odla marken. Men förr i tiden blev bönderna och hästarna svarta långt upp på benen när marken plöjdes. Det är en mycket bördig jord och enligt ålderdomliga sedvänjor fick den inte gödslas – för det skulle ge dåliga skördar.

Öster om Svarta jorden sträcker sig Stadsvallen längs höjdryggen. Det är en lägre vall än Borgvallen och den har blivit mer skadad under århundradena. Det finns idag sex öppningar, men vilka som är ursprungliga vet vi inte idag. Stadsvallen har sannolikt även sträckt sig över åkern upp till Borgvallen. Numera är den nästan helt bortodlad.

Intill den västra sidan av Stadsvallen finns det flera synliga upphöjningar (terrasser), som det stått byggnader på under Birkas blomstringstid. De är rektangulära ytor med stenrader på tre sidor och de är olika stora. Några är så stora att det är lätt att missa dem. På en av terrasserna har bland annat ett långhus och en metallverkstad hittats.

Bakom Stadsvallen ligger det enorma gravfält som kallas Hemlanden. I Hemlanden finns tusentals gravar. Det är världens största vikingatida gravfält, trots att många gravar odlats bort. Inne i gravfältet finns även flera stenar med så kallade skålgropar i ytan. I dem offrades förr slantar för lycka. Att ta pengar olovandes från dem garanterade sjukdom!

I den norra delen av Svarta jorden ligger rester efter bryggor från vikingatiden.

Stora delar av området vid strandkanten var antagligen täckt med bryggor vid denna tid. Att denna »brygggrund« syns idag är ovanligt, eftersom de flesta lämningar ligger djupare ner i marken. Nedanför Garnisonen, intill vattenbrynet, finns ett frilagt stenfundament till en brygga.

Våga, vår lilla vikingatida roddbåt

Mitt emot museet finns en liten båt under ett vasstak. Båten är döpt till Våga och är en rekonstruktion av en vikingatida roddbåt som hittades i Årby (i Uppland) på 1930-talet. En person hade begravts i den. Båtfyndet är ett fint exempel på de mindre båtar som användes i Mälaren under yngre järnålder. Till båten hör bland annat två åror, en paddel och en toft att sitta på. Det är en sjösäker båt, som släpper bra i vattnet eftersom den är spetsig både i för och akter. Våga är klinkbyggd (borden överlappar varandra) och sammanfogad med järnnitar och träplugg.

Ansgarskapellet

På väg till Björkö:s södra delar ligger Ansgarskapellet. Det restes till 1100-årsminnet av Ansgars första besök på Birka, och invigdes 1930. Det var Sveriges dåvarande ärkebiskop själv, Nathan Söderblom, som var initiativtagare till kapellet. Han köpte upp mark från Östergården i Björkö by, för att kapellet skulle anläggas där.

Byggnaden har formen av en klocka, vilket gör att det blir ett fint och starkt ljud under gudstjänsterna när dörrarna är öppna. Inuti är kapellet smyckat med vacker konst. Till exempel har Carl Eld gjort skulpturerna Ansgar, Hergeir, Frideborg och Katla.

I år firar Ansgarskapellet 75-årsjubileum.

Viktigt att tänka på inför besöket

- Du har som lärare ansvar för eleverna både under båtresan och under vistelsen på ön.
- Det är viktigt att hålla reda på båtens avgångstid.
- Kläder efter väder, men var även förberedda på väderomslag, både för sol och för regn. Det brukar vara kallt på våren.
- Det finns bord och bänkar utanför museet för att äta matsäck.
- Vid Ångholmen dit båtarna anländer finns restaurang, kiosk, toaletter och sophus. Det finns även toaletter inne på museet.
- Varning för fästingar! Be eleverna att bada

eller duscha innan läggdags!

- Landskapet är kuperat. En del av Borgberget är brant och kan vara halt och det är extra halt när det regnar. Gå inte upp på Borgberget när det åskar.

Björkö är ett skyddat fornlämnings- och naturskyddsområde. Det är därför viktigt att tänka på att:

- Det inte är tillåtet att plocka blommor eller bryta kvistar.
- Det är inte tillåtet att gräva gropar i marken.
- Det är inte tillåtet att flytta på stenar som ligger i formationer på marken. De kan vara konstruktioner från vikingatiden (OBS! en del fornlämningar är svåra att se för ett otränat öga).
- Visa hänsyn till djuren på ön – man får inte springa efter dem eller skrämma dem på något vis.
- Stäng de grindar som är skyltade att de skall vara stängda.
- Skräpa inte ner (djuren kan bland annat sätta skräp i halsen).
- Om något fornfynd skulle påträffas måste det lämnas in till Riksantikvarieämbetets personal i museet.

Förberedelser i skolan

Det är inte nödvändigt att ha förberett klassen inför besöket. Men här kommer ändå ett par förslag:

- Ta reda på färdvägen genom Mälaren till Björkö. Var går båten? Rita upp en karta över Mälaren och fundera tillsammans med eleverna hur forntidens människor klarade sig utan kartor. Titta efter formationer i landskapet som det går att navigera efter. Utan en karta är det många vikar att åka vilse i om du inte varit där tidigare! Fundera över namn i Mälaren som är kopplade till färdvägarna eller ger information om vad som finns i området; Skärvik – är det en vik där det tidigare fanns ett skär som man riskerade att åka rakt på? En bra bok för ortnamnskunskap är *Kulturlandskapets språkliga dimension* av Jan Paul Strid (1999).
- Det finns många fina växter att se på Björkö och de är en viktig del av kulturlandskapet. Många av växterna användes förr som medicinalväxter, till matlagning och för färgning av textil. Gå igenom vanliga växter med eleverna som man förr i tiden använde för husbehov, till exempel nypon och vildlök. Titta efter dem på Björkö (kom ihåg att man inte får ta med sig några växter från ön, men eleverna får gärna lukta på dem och rita av dem).

Fördjupning

Vikingatiden tar mycket plats i vårt samhälle i förhållande till hur kort tid det faktiskt rör sig om. Det kan därför vara viktigt att ta reda på hur det kommer sig att så många är fascinerade av »vikingar«? Det finns en uppsjö av böcker och filmer som behandlar ämnet. Det finns även grupper av människor som tycker om att försöka leva som »de gjorde på vikingatiden«. Vad beror det på att den gamla »religionen« mer och mer blir ett alternativ till kristendomen för många? Här följer ett antal förslag till hur du tillsammans med dina elever kan gå vidare i ämnesövergripande studier av vikingatiden.

SAMHÄLLSKUNSKAP

Jämför olika filmer som behandlar vikingatiden, till exempel *Korpen flyger* eller *Den trettonde krigaren*. Låt eleverna jämföra framställningarna av vikingatidens människor från filmerna och den populära tv-serien *Hem till Midgård*. Är det samma bild de fått på museet och det som visas i modellerna? Skiljer det sig från läroböcker och barnböcker? Fundera kring hur många kvinnor respektive män som framställs i filmerna, tv-serien och böckerna och på museet. Vilka »roller« har kvinnor och män? Fattas det människor? Finns det många eller få barn och vad gör de i så fall? Under vikingatiden fanns det både fria och ofria människor – hur framställs dessa?

Låt eleverna läsa barnböcker och populärvetenskapliga böcker som rör vikingatiden och jämföra dem. Även mindre barn kan fundera kring vilka som framställs på bilderna. Hur tror de att våldet i böckerna påverkar synen på vikingatidens människor? Fundera över varför det är så populärt att »leka viking« bland vuxna idag!

RELIGION

Vad är det för skillnader och likheter mellan kristendomen och hedendomen? Finns det också likheter med islam? De flesta i Sverige firar julafton, som nu förtiden är en kristen tradition. Men alla som firar jul går inte längre i kyrkan. Vad är det som gör oss till kristna, »hedningar«, muslimer eller judar? De fornnordiska människorna hade många gudar – vad är skillnaden med att bara ha en Gud? Ansgar var katolik. Ta reda på de olika formerna av kristendom och fundera över hur gammal den hedniska, forna seden, är. Låt eleverna fundera över hur olika symboler fungerar, till exempel kors, krucifix och torshammare. Vad representerar de, då och nu?

SVENSKA

Fundera över hur tiden innan böcker, tv och datorer fanns, när den muntliga traditionen även var viktig för överlevnaden. Låt eleverna försöka lära sig en berättelse utantill. Välj ur

den fornnordiska litteraturen eller använd en modern text och berätta utifrån den. Låt flera elever berätta samma text och fundera över om det blir skillnad i känslan och tolkningen av texten hos olika elever. Här kan ni till exempel använda er av de teckningar, som eleverna gjorde under besöket på ön.

Riksantikvarieämbetet har en runskola (www.raa.se/runverket/skola.asp). Runskolan kan även kombineras med geografi, bild och slöjddlektionerna.

ENGELSKA

Välj en vikingaplatz i England eller på Irland. Låt eleverna skriva en reseberättelse eller turistinformation på engelska och så vidare. Ta reda på vilka ord som används i både svenskan och engelskan, som användes under vikingatiden, till exempel vindruta – window; hund – hound; torp – thorpe; bädda (sängen) – bed; Tingsvalla – Dingwalls.

GEOGRAFI

Ta reda på vilka fornlämningar som finns i området runt er egen skola och vilka kända fornlämningar och världsarv det finns runt om på jorden. Diskutera världsarvens innebörd för de som bor vid dem och för de som reser runt och tittar på dem.

BILD

Förbered för att eleverna skall kunna rita av föremål eller växter under besöket på Björkö. Låt dem sedan göra en ny version av dem i annan teknik. Analysera tillsammans med eleverna »bilder« av vikingatiden. Vad är det som framställs, i vilken teknik är de gjorda och vad ger bilderna för budskap? Låt klassen rita egna bilder av vikingatiden utifrån det som de kanske tycker fattas.

SLÖJD

Både i trä, metall och textilslöjd finns det oändliga möjligheter att utforska forntida tekniker och material. Om eleverna får använda kniv i skolan är det roligt att till exempel tälja ett litet huvud i en änden av en pinne eller tillverka en tränål för nålbindning. Hitta modeller i utställningen på Birkamuseet. Börja med ett mjukt material och gå sedan vidare med hårdare.

Inom textilslöjden är broderi ett roligt alternativ. Hitta motiv från vikingatiden, rita av dem och välj broderistygn som användes under vikingatiden, till exempel stjälsöm, läggsöm, langettsöm, kedjesöm och plattsöm. Det finns även fler mer avancerade stygn. Prova att brodera både i ull och lin. Det går även att brodera fast till exempel metalltråd på tyg.

BIOLOGI OCH HEMKUNSKAP

Idag tar vi mycket av vår mat för given, som att ha tillgång till färsk frukt och bär under vintern och olika kryddor för att sätta »piff« på maten. Fundera över vad kroppen behöver under hela året när det inte gick att gå till affären och handla. Hur förvarade man mat under vintern utan att sorkar eller andra djur åt upp det? Ta reda på vilka växter som fanns på i Birka och vilken nytta de gör i kroppen. Titta i matmontern i basutställningen. Vad kunde man inte leva utan?

I Birkas gravar, i stadsområdet och i den stora hallen vid Garnisonen har arkeologerna funnit bröd från vikingatiden. Brödbitarna är förkollade och har därför bevarats till våra dagar. Kemiska analyser och studier i mikroskop har visat vad de innehåller och hur de blev tillagade. Utifrån detta har ett antal recept rekonstruerats.

Låt eleverna baka »Birkabröd«. Föreställ er att det är slut på honung och salt - hur smakade brödet då? Vad är skillnaden i smak med både salt och honung i? Fundera över annat som kan användas i degen som man kanske hade tillgång till under vintern; torkade bär, blåbär och lingon och örter. Prova att baka med till exempel kummin och gör te på olika örter. I Birka användes det bland annat vete, råg, havre, korn, speltvete, lin och ärtor i bröden. De flesta bröden är ojästa och kan ha gräddats över härden. Låt eleverna prova att grädda, tunna utkavlade, bröd i en stekpanna.

Recept på Birkabrödet »fyrklöver«

1,5 dl kornmjöl
0,5 dl grahamsmjöl
2 tsk krossade linfrön
1 dl vatten
½ msk ister (eller smör)
1 krm salt
(honung)

Blanda ingredienserna till en deg och låt helst degen vila kallt i två dygn (ej nödvändigt). (Prova gärna olika metoder och utvärdera resultatet).

Tumma ut 8 runda bröd, gör 4 nyp i sidorna så att brödet ser ut som ett fyrklöver. Gör tre små intryckningar som dekoration på ovansidan.

Grädda i ugn i 150 grader, 10–13 minuter eller i stekpanna på spisen eller över öppen eld.

På plats bland gravar och föremål

Utöver visningen i fornlämningsområdet finns det mycket att se och utforska på egen hand, dels runt om på ön och dels inne på museet. Var noga med att hålla koll på tiden, så att hela klassen hinner tillbaka till avgångstiden för båten. Tala gärna om för guiden vad ni önskar så kan han eller hon hjälpa er att göra besöket lyckat!

Gå in i museet och titta på utställningarna och se filmen. Om ni gett eleverna uppgifter kan de göra dem nu. Använd materialet nedan för inspiration.

- Ta med ritpapper, pennor och kriterier och låt eleverna rita ett föremål inne på museet; en rekonstruerad glasbägare, en modellbåt, ett originalföremål från montrarna eller bara en dekor på något av föremålen. Se det som en kombinerad bild- och historielektion. Det är mycket vi kan lära oss av att intensivt titta på ett föremål, för att verkligen försöka förstå hur det ser ut och hur det är gjort.
- Gå längs Stadsvallen och sedan in i Hemlandden. Ställ er så ni har gravar runt om er. Det finns många former av högar, ibland är de små, ibland har de stenar i en cirkel runt om och ibland går de inte ens längre att se ovan mark. Låt eleverna fundera kring de olika formerna och varför vikingatidens människor hade olika önskemål och traditioner för gravskicket.
- Åt er matsäck i det gröna om vädret tillåter (tänk på att vara noga med att få med er allt skräp).
- Det går även bra att rita ute i fornlämningsområdet, det är kanske lite svårare men där finns även blommor att rita av.
- Gå på en promenad till Ansgarskapellet och passa på att titta på den medeltida byn. Studera kapellets ekportar, som i bild berättar

om Ansgars resa till Birka och hans tid på ön. Titta på konsten och passa på att sjunga lite, eftersom akustiken i kapellet är fantastisk.

- Bada eller spela spel. *Hnefitafl*, ett typiskt vikingatida spel, finns för utlåning i museibutiken.

Litteratur- och mediatips

FAKTABÖCKER OM BIRKA OCH VIKINGATIDEN

- Ambrosiani, B. & Erikson, B.G. *Birka vikingatiden*, vol. 1–5. Wiken.
- Ambrosiani, B. *Vikingarna i vetenskapens värld. Fakta och forskning, färder och fynd i öst och väst*. Wiken.
- Arbman, H. *Birka. Sveriges äldsta handelsstad. Från forntid och medeltid 1*. Stockholm.
- Birka studies*, vol. 1–8. RAÄ, SHMM.
- Birkas krigare*. 11 artiklar kring Birkas befästningsverk och dess krigare. Red. Olausson, M. Arkeologiska forskningslaboratoriet, Stockholms universitet.
- Borgen Brinner!* – en utställning om Birkas försvaret. Utställningskatalog, nr 1. RAÄ. Holmquist Olausson, L. Stockholm.
- Bratt, P. *Forntid i ny dager. Arkeologi i Stockholmstrakten*. Raster förlag.
- Burenhult, G. *Arkeologi i Sverige*, 1–3. Wiken.
- Davidsson Ellis H. R. *Nordens gudar och myter*. Prisma Magnum.
- Haasum, S. *Båtar och navigation under vikinga-*

tid och medeltid. Arkeoförlaget.

- Historiska Nyheter, nr 61. *Livet i Birka*. RAÄ och SHMM. Finns även som pdf på historiska museets hemsida om vikingatiden (se nedan).
- Lindström, J. & Hjort, S. *Forntiden runt hörnet*. En arkeologisk handledning för grundskolans lärare. Stockholms länsmuseum.
- Nilsson, H. *Hur arbetar arkeologen? Birka i arkeologisk och historiska belysning*. Historia B för gymnasiet. Natur och Kultur Läromedel.
- Näsström, B-M. *Blot. Tro och offer i det förkristna Norden*. Norstedts.
- Näsström, B-M. *Fornskandinavisk religion*. En grundbok. Studentlitteratur.
- Palm, R. *Vikingarnas språk 750–1100*. Norstedts.
- Rask, L. *Jämlikare järnålder*. Studiehäfte L-164. Vår skola förlag.
- Rimbert. *Boken om Ansgar*. Ansgars liv. Översättning: Eva Odelman. Proprius.
- Steinsland, G. & Sörensen, P. M. *Människor och makter i vikingarnas värld*. Ordfront.
- Strid, P. *Kulturlandskapets språkliga dimension. Ortnamn*. RAÄ.
- Ström, F. *Nordisk hedendom*. Akademiförlaget.
- Trotzig, G. *Vikingar*. SHM förlag.
- Vikingatidens ABC*. SHM förlag.

FAKTA/SKÖNLITTERATUR · Böcker för barn och ungdom om Birka och vikingatiden

- Bergenholtz, B. *Birkagrisen*. Rabén och Sjögren.
- Bråtenius, A. *Brig i myternas land*. Bonnier Carlsen.
- Bråtenius, A. *Brigs himmelska resor*. Bonnier Carlsen.
- Christensen, C. *Röde Orm – tecknad*, del 1–4. Ordfront.
- Eklund, E. *Hövdingens närmaste man*. Opal.
- Flickornas Historia*. Alfa förlag.
- Hjort-Nielsen, E. *Hugin & Munin berättar*. Opal.
- Holmblad, L. & Leonardsson, J. *Vikingarnas värld*. LL-förlaget.
- Larsdotter, A. *Disa på Birka*. Natur och Kultur.
- Lifjord, I. *Dardy, hos vikingar i väst*. Opal.
- Martell, H.M. *Vad vet man om vikingarna?* Valentin förlag.
- Rask, L. *Nordisk runläsebok*. Utbildningsförlaget Brevskolan.
- Stiessel, L. *Om Torshammare*. Opal.
- Strömberg, U-B. & Gräslund, A-S. *Guld, gravar och runor. 101 uppslagsord till Sveriges forntid*. Hallgren och fallgren.
- Wahl, M., Nordqvist, S. & Ambrosiani, B. *Folket i Birka på vikingarnas tid*. Bonnier Carlsen.
- Åhlén, M. *Torger och Disa lär sig rista runor*. RAÄ.

CD-ROM

Vikingarnas Birka bygger på en tidigare utställning om Birka på Historiska museet i Stockholm. Här kan ni titta på olika föremål och bli guidade runt i utställningen. Dessutom visas ni runt på Björköns fornlämningsområde, bland gravar, borg och bebyggelse lämningar. (Vikingarnas Birka har tidigare skickats ut till alla skolor i landet). Statens Historiska museer.

Vikingarnas tid Här kan ni besöka den nuvarande utställningen på Historiska museet och »gå« på egen hand eller följa med en guide. Många föremål är klickbara och de visar variationsrikedomen i vikingatidens materiella värld. (Vikingarnas tid har tidigare skickats ut till alla skolor i landet). Statens Historiska museer.

FILM & TV

- Vikingarna* med Kirk Douglas och Tony Curtis, 1958.
- De långa skeppen* med Richard Widmark, som bygger på Röde Orm, 1963.
- Till sista blodsdroppen* från Island som bygger på Gisle Surssons saga, 1981.
- Korpen flyger* och *I korpens skugga* från Island, 1984, 1988.
- Den vite vikingen* isländsk tv-serie.
- Den trettonde krigaren* med Antonio Banderas som Ibn Fadlan och Sven Wolter, 1999.

Vikingar i väst svenskt tv-program.

Vikingar i öst svenskt tv-program.

Hem till Midgård svensk tv-serie.

Det finns även gamla amerikanska stumfilmer som *The Viking's Daughter* och *The Oath of a Viking*. Se vidare Rune Palms bok om Vikingarnas språk, för mer tips om hur ordet »viking« och vikingatiden använts.

INTERNET

Riksantikvarieämbetet

www.raa.se eller www.raa.se/birka

På RAÄ:s hemsida kan ni bland annat söka er fram till information om den arkeologiska verksamheten. Här kan ni även läsa om de andra världsarven eller köpa böcker från RAÄ:s förlag. På hemsidan finns även runskolan www.raa.se/runverket/skola.asp.

Statens historiska museum

www.historiska.se

På förstasidan välj »lära mer« sedan »vikingatid« www.historiska.se/learning/viking.html. Här finns mycket material om vikingatiden, med virtuella rum och bilder på vikingatida kläder. Där finns Historiska nyheter nr. 61 – en tidning, som skrevs till invigningen av Birkamuseet 1996. Det finns även en grundtext till lärarhandledning med olika ämnen. Under Isländska sagor finns det tips till skrivuppgifter. »Vikingatidens ABC« är en nyttig uppslagsdel om ni inte har tillgång till boken.

En länk går till »Historiska världar« www.historiska.se/histvarld, där kan ni läsa om mer än bara vikingatiden.

Nordark

www.hgo.se/nordark/

En mycket användbar handledning och sökguide inom arkeologi, för bibliotekarier och för lärare. Här finns förklaringar till det mesta som rör arkeologi och länkar och tips på läsning samt de senaste böckerna som kommit ut i ämnet. Klicka på »vingarna«. Under den gula vingen finns länkar till böcker från stenålder och framåt som behandlar olika ämnen, klicka i skärningspunkterna!

Stockholms länsmuseum

www.lansmuseum.a.se

Här kan ni hitta information om grävningar i länet och bland annat skriva ut rapporter.

Mälare skärgårdstrafik

www.malaroskargardstrafik.a.se

Mälare skärgårdstrafik är ett av rederierna som kör till Björkö/Birka i sommar. Se deras turlista och läs om deras verksamhet under 2005 års säsong.

Strömma Kanalbolaget

strommakanalbolaget.com

Strömma är ett av rederierna som kör till Björkö/Birka i sommar. Se deras turlista och verksamhet för 2005 års säsong.

Arkeologiska forskningslaboratoriet

www.archaeology.su.se/arklab

AFL, finns på Stockholms universitet och på deras hemsida kan ni hitta uppsatser som skrivits i samband med de senaste årens utgrävningar i »Garnisonen« på Birka.

Kompani Bastard

www.kompanibastard.nu

Kompani Bastard håller i delar av programverksamheten på Björkö, i år med Hjalmar Stolpes arkeologiska och maskföreställningen »Broder Ansgars äventyr«.

Forntida teknik

www.forntidateknik.ze.se

Här finns bl a uppsatser och information om forntida hantverk.

Ekerö turism

www.ekaroturism.se

Runebergprojektet

<http://runeberg.org>

Här finns mycket material, bland annat översättningar av fornnordiska texter samt uppslagsverk.

Välkommen till världsarvet Birka/Hovgården!